

Даценко Зоя Михайлівна (1939–2015)

Народилася 20 березня 1939 р. у м. Києві в сім'ї службовців. Уся трудова діяльність З. М. Даценко пов'язана з Інститутом біохімії імені О. В. Палладіна НАН України, яка розпочалася одразу після закінчення школи № 6 м. Києва у 1958 р. з посади старшого препаратора і закінчилася на посаді керівника лабораторії технології біопрепаратів у 2010 р.

Зоя Михайлівна закінчила вечірнє відділення біологічного факультету Київського ордена Леніна державного університету імені Тараса Шевченка у 1964 р. за спеціальністю «Біологія», здобувши кваліфікацію біолога-біохіміка. У тому ж році вступила до аспірантури Інституту біохімії АН УРСР під керівництвом д-ра біол. наук, проф. В. П. Вендта за спеціальністю «Хімія природних і синтетичних фізіологічно активних сполук», яку закінчила в 1967 р. У 1969 р. захистила кандидатську дисертацію на тему «Превращение стероидов в коже животных, наступающее под влиянием оптической радиации», після чого обіймала різні посади — від молодшого наукового до провідного наукового співробітника. З 1991 р. — керівник лабораторії технології біопрепаратів цього інституту. У 1999 р. З. М. Даценко присвоєно вчене звання старшого наукового співробітника.

Інноваційна та винахідницька діяльність Зої Михайлівни була спрямована на розроблення нових технологій одержання препаратів ліпідно-білкової природи, основою яких є ендogenousні комплекси біологічно активних речовин (БАР), що входять до складу біомембран різного походження, для їх використання в медицині й сільському господарстві.

Першим практичним результатом наукових досліджень З. М. Даценко стала розробка нових способів виділення біологічно активних комплексів ліпідної природи зі специфічною дією з сировини пантів рогів оленів і сільськогосподарських тварин із подальшим удосконаленням таких способів. Так, було розроблено модифікований спосіб одержання екстракту пантокрину для ін'єкцій із підвищеною специфічною активністю з пантів маралів. Пізніше було розроблено й запатентовано спосіб одержання пантокрину для перорального введення, що має підвищені біологічно активні властивості. З'ясувалося, що фізіологічна активність препарату «Пантокрин» забезпечується спільною дією різних його складових. На основі результатів досліджень було розроблено технологію одержання нових біологічно активних препаратів зі специфічною дією: «Гіпокамп», який знижує артеріальний тиск за різних форм гіпертензії, і «Пантерон» — біологічний регулятор синтезу стероїдних гормонів.

Згодом наукові дослідження З. М. Даценко були спрямовані на з'ясування взаємозв'язку природних фосфоліпідів, до складу яких входять ω -3 поліненасичені жирні кислоти (ПНЖК), ролі антиоксидантів у регуляції структурно-функціонального стану мембран клітин; визначення молекулярних механізмів дії природних біоефекторів-фосфоліпідів з ω -3 ПНЖК у регуляції внутрішньоклітинного обміну ліпідів у нормі та за патологічних станів.

Результати вивчення механізму дії біологічно активних речовин ліпідної природи з морських організмів стали основою для розроблення методів одержання специфічних комплексів цих сполук і створення біопрепаратів та біодобавок з метою лікування й профілактики різних захворювань. Так, були розроблені нові технології виділення БАР із морських організмів для лікарських засобів під торговельними марками «КАЛЬМОФІЛ», «МОЛЮФІЛ», «МОЛЮСТЕРОН» та «ФІЛОМЕК», які запатентовано в Україні та КНР.

Завідувач лабораторії технології біопрепаратів Інституту біохімії імені О. В. Палладіна НАН України (1990–2010).

Кандидат біологічних наук

Лікарські засоби «КАЛЬМОФІЛ» (виділений із організму кальмарів) і «МОЛЮФІЛ» (виділений із організму морських молюсків мідій) призначені для заміщувальної терапії сурфактантної системи легенів при її розладах, таких як респіраторний дистрес-синдром у дорослих і дітей, захворювання «гіалінових мембран» у новонароджених, порушення біосинтетичних процесів у альвеолоцитах, що характеризуються дефіцитом легеневого сурфактанту. Ці засоби запобігають набряку легенів, мають слабкі дезінфекційні та протизапальні властивості й позитивно впливають на неспецифічні імунізаційні механізми, діючи на макрофаги.

Гліколіпептидний комплекс «МОЛЮСТЕРОН», виділений із тканин морських молюсків рапанів, є субстанцією для одержання трьох композицій зі специфічною дією: ліпептидна композиція — для лікування гіпертонії; нуклеопептидна композиція — для лікування гормональних порушень і безпліддя людини, а також у період менопаузи в жінок; фосфоліпідна композиція з ω -3 ПНЖК у структурі — для лікування легеневих захворювань при дефіциті сурфактанту.

Засіб для профілактики та лікування розладів репродуктивної системи людини «ФІЛОМЕК», виділений з репродуктивних органів морських гідробіонтів, має широке застосування: в медицині (лікування гіперплазії ендометрія та інших проліферативних процесів у організмі людини, підвищення рівня тестостерону, підсилення здатності до запліднення, лікування еректильної дисфункції); в фармацевтичній промисловості (виготовлення субстанції та лікарської форми засобу), в косметичній промисловості (як домішка в піно-миючий засіб для ванн і миття волосся, який відрізняється низькою знежирювальною дією, підвищеним піноутворенням і здатністю регулювати водно-жировий баланс на поверхні шкіри), в харчовій промисловості (як цінна кормова домішка, стійка до окиснення), в сільському господарстві (використовується кормовий білок, одержаний із відходів виробництва лікарського засобу «ФІЛОМЕК»), у біотехнології (використовується для одержання ДНК з білка кормової суміші).

Науково-технічні досягнення З. М. Даценко неодноразово експонувалися на всеукраїнських і міжнародних виставках.

У 2009 р. завідувачу лабораторії технології біопрепаратів Інституту біохімії імені О. В. Палладіна НАН України, канд. біол. наук. З. М. Даценко за цикл винаходів із одержання біологічно активних сполук і лікарських засобів із морських гідробіонтів було присвоєно почесне звання «Винахідник року» від Президії НАН України.

Всього практичний доробок лабораторії технології біопрепаратів під керівництвом Зої Михайлівни становить 29 об'єктів права інтелектуальної власності, в тому числі п'ять зарубіжних патентів на винаходи.